

ARTHUR SCHOPENHAUER – PRECURSOR AL INTUIȚIONISMULUI BERGSONIAN

PARTEA I

Gabriela Pohoată*

gabriela_pohoata@yahoo.com

Abstract: *Our article discusses the kinship of two thinkers of reference in the universal philosophical landscape, who lived in different eras and belonged to emblematic cultures for European philosophy. Both philosophers analyse intuition, but each understands something different by it and relate differently to it, from the perspective of their own systems of thought.*

Nevertheless, in the view of both thinkers neither reason, nor intelligence is paramount, but intuition - both seeing in it a wonderful process by which we understand our essence, and the essence of the universe. We find this approach particularly interesting and of great significance to contemporary philosophical research, and for the contemporary man obsessed with the intellect, intuition may be a chance of rescue.

Keywords: *will to live, thing-in-itself, metaphysics, intuition, the vital drive, intuitionism, voluntarism.*

1. Arthur Schopenhauer se situează între marii gânditori moderni, reprezentativi pentru ceea ce s-a numit „*idealismul german*” postkantian, dar și pentru cotitura în direcția postmodernismului. Născut la Danzig (Gdansk), la 22 febr. 1788, decedat la 21 septembrie 1860 la Frankfurt am Main, unde se afla după ce părăsise scurta sa activitate didactică (desfășurată, cu unele întreruperi la Berlin, între anii 1820-1832), Arthur Schopenhauer rămâne unul dintre cei mai influenți filosofi moderni, prezență activă nu numai în gândirea filosofică, ci și în creația poetică romantică și postromantică.

Studii avizate au pus în atenție mai nuanțat problema rolului și a acțiunii gândirii sale: este vorba, în esență, „*de o nouă realizare a intenției metafizice privind filosofarea (philosophieren) productivă. În ciuda aporiilor care se află în concepția lui Schopenhauer, cercetarea trebuie să stăruie asupra valorii de neînlocuit a sistemului schopenhauerian. Chiar și numai faptul că Schopenhauer, ca niciun alt gânditor dinaintea lui, a recunoscut originea extrarațională a metafizicii și totodată, a relevat forța de neînvinc a rațiunii filosofice, îndreptățește într-un total încercarea de a introduce gândirea sa în contextul actual al reflecției filosofice*”¹.

* Conf. univ. dr., – Universitatea Creștină „*Dimitrie Cantemir*”, București.

¹ R. Malter, Ah. Schopenhauer, *Transzendentalphilosophie und Metaphysik de Willens*, Stuttgart-Bad Constantt: Frommann-Holzboog, 1991, p. 16.

2. Așa cum s-a observat, „dacă astăzi încercăm să ne reactualizăm tabloul său spiritual, vom constata, spre surprinderea noastră, că istoria acțiunii lui Schopenhauer nu este încă scrisă”; „găsim azi pretutindeni idei pe care Schopenhauer le-a gândit pentru prima dată și care sunt redescoperite de epoca noastră”².

Schopenhauer însuși intuise aceasta: „Omenirea a învățat câte ceva de la mine, anume ceva ceea ce ea nu va mai uita”³

Tot în același stil, celebrul filosof mai spunea: „Eu și epoca mea nu ne potrivim unul cu celălalt: acest lucru e într-un totul clar. Care dintre noi va câștiga însă procesul în fața scaunului de judecată al posterității?”

Cunoscut îndeosebi prin lucrarea *Die Welt als Wille und Vorstellung* (*Lumea ca Voință și Reprezentare*), un titlu program ce anunță distanțarea de Kant și o concepție voluntaristă, Schopenhauer rămâne autorul unui sistem filosofic ce cuprinde, pe lângă opera fundamentală menționată (vol. I în 1819, în 2 vol. în 1844), lucrările: *Despre împătrita rădăcină a principiului rațiunii suficiente* (1813); *Despre voința în natură* (1836); *Cele două probleme fundamentale ale eticii* (2 vol. 1837, 1838); *Parerga und Paralipomena* (*Adaose și resturi*, 2 vol. 1851), conținând în principal: *Aforisme asupra înțelepciunii în viață* (traduse în 1890 de Titu Maiorescu).

În afară de acestea, parte integrantă a unei opere (editată în 6 volume în 1891-1896, apoi ediția completă, în 13 volume, 1937-1941 și 1957), diversă ca profil tematic, el a lăsat și o bogată corespondență, precum, și o considerabilă moștenire în manuscrise.

Sursele lui Schopenhauer sunt multe și diferite. Există mai multe intrări în sistemul său filosofic. Unii numesc patru și pe ele stă scris: Platon, Buddha, Kant, Fichte. El însuși a spus că sistemul său are o sută de intrări, ca bătrâna Tebă. Alții văd atât de multe, încât compară sistemul său cu un mozaic.

Acest mare număr de posibilități de a intra în sistemul filosofic al lui A. Schopenhauer n-ar avea nicio importanță, dacă s-ar putea intra printr-una singură. Am alege una, oricare ar fi ea. Surpriza cea mare e că nu poți intra printr-una singură, ci trebuie să intri pe toate deodată. Altfel, nu intri sau intri și ieși ca un șoarece care nu nimerește gaura. Această ciudățenie de compoziție „își are explicația în felul orchestral sau astronomic de a gândi al lui Schopenhauer”, care „gândește și scrie privind lumea simultan din toate părțile”⁴. E un lucru supraomenesc. Cumva modul său de a compune se poate compara „numai cu produsele cele mai avansate ale muzicii moderne și cu sistemul planetar”⁵. Schopenhauer și-a legat gândurile așa cum a legat Dumnezeu planetele.

Priceperea înfiorată a acestei minunate compoziții este condiția *sine qua non* a înțelegerii lui Schopenhauer.

Unul dintre numeroșii comentatori ai lui Schopenhauer încerca un fel de măsurătoare a studiului operei sale: „1/5 Kant (*Lumea ca reprezentare*), 1/5

² A. Hübscher, *Von Hegel zu Heidegger*, Stuttgart, Reclam Jun., 1961, p. 49- 52.

³ A. Schopenhauer, *Der handschriftlichen Nachlass*, hrgs.von A. Hübscher, Bd. 4, I, dtv., p. 291.

⁴ S. Pavel, Ah. Schopenhauer, în: *Istoria filosofiei moderne, Omagiu Profesorului Ion Petrovici*, București, Societatea Română de Filozofie, vol. II, 1938, p. 359.

⁵ *Ibidem*, p. 360.

*Romantismul lui Schelling (Lumea ca Voință), 1/5 Înțelepciunea veche indiană din Vede și Upanisade (Negarea Lumii), 1/5 Empirismul Englez (Contestarea vechii metafizici) și 1/5 Platonism*⁶.

În principal, însă, filosoful continuă tradiția platonicească și pe cea kantiană, regândindu-le pe fondul asimilării filosofiei budismului și a criticii raționalismului și intelectualismului concepțiilor moderne despre om și cultură. E adevărat, prin formularea-program, cu care deschide *Lumea ca viață și reprezentare*, anume „**lumea este reprezentarea mea**”, precum și prin ideea că „**lucrul în sine**” este „**voința**” (una metafizică, prezentă și în natură), care se arată în formele artei (mai ales în muzică), Schopenhauer unește într-un idealism voluntarist conceptul platonicească al ideii ca formă prototip cu exigența kantiană a „întemeierii metafizice” (adică a afirmării autonome a filosofiei) și cu mentalitatea romantică a valorii exemplare a artei ca formă a cunoașterii.

Formulările cele mai tipice pentru filosofia sa sunt: „*Lumea este reprezentarea mea, ceea ce constituie un adevăr valabil cu privire la orice ființă vie și cunosătoare*”; „*omului îi este atunci limpede și sigur că el nu cunoaște nici soarele, nici pământul, ci precum numai un ochi care vede un soare, o mână care vede prin contact un pământ; că lumea care îl înconjoară există numai ca reprezentare*”⁷.

Această „*lume ca reprezentare*” se fundamentează în „*lumea ca Voință*” și justifică „*trebuința unei metafizici*”.

Filosofia lui Schopenhauer este, înainte de toate, metafizică, o concepție de ansamblu care caută să ne dezvăluie esența ultimă a realității. „Fizica – spune el – nu se poate ține în picioare prin propriile sale forțe; îi trebuie o metafizică pe care să se sprijine, oricât de mult dispreț ar manifesta pentru ea. Explicația fizică ca atare are nevoie de concursul unei explicări metafizice care vine să-i dea cheia tuturor ipotezelor și care, pentru acest motiv, trebuie să urmeze o cu totul altă cale. Latura absolut inexplicabilă care se regăsește dedesubtul oricărui fenomen ne arată că există în adâncul ordinii fizice a lucrurilor ceva, de natură diferită, care este ceea ce Kant numește „*ordinea lucrului în sine*” și care constituie obiectul metafizicii”⁸.

Schopenhauer este atât de convins de nevoia de metafizică a sufletului omenesc, încât definește omul ca fiind „*animal metafizic*”. Omul ar avea ca menire, ca tendință fundamentală, căutarea și pătrunderea secretelor supreme ale existenței⁹.

Concepția lumii „*ca Voință și Reprezentare*” se conjugă cu o susținută pledoarie pentru necesitatea, pentru justificarea „*metafizicii*” (a filosofiei). Este adevărat, nu într-un sens tradițional: „*În încheierea prezentării mele își află locul cuvenit câteva considerații asupra propriei filosofii. Aceasta nu-și propune să explice existența lumii, pornind de la ultimele ei temeuri: dimpotrivă, ea rămâne la aspectul faptic al experienței interne și externe, așa cum acestea sunt accesibile fiecăruia, cum decurge și se arată după conexiunea ei adevărată și*

⁶ Joh. Hirscherger, *Geschichte der Philosophie*, II. Teil; Neuzeit und Gegenwart, 4. Aufl., Paderborn, Schöningh, 1960, p. 412.

⁷ A. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, I, în: *Sämtliche Werke*, Bd. I, Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1986, p. 31.

⁸ Ah. Schopenhauer, „*Lumea ca voință și reprezentare*”, traducere de Alex Boboc, Ed. Grinta, Cluj-Napoca 2008, p. 28.

⁹ I. Petrovici, *Schopenhauer*, București, Alcala&Co, 1937, p. 80.

profundă, fără a trimite, ca atare, la anumite lucruri exterioare și la raporturile acestora la lume.

„Filosofia mea nu face niciun fel de considerații asupra ceea ce există dincolo de orice experiență posibilă, ci oferă numai explicitarea a ceea ce este dat în lumea externă și în conștiința de sine; ea se mulțumește să înțeleagă esența lumii după conexiunea ei internă cu sine însăși. Ca urmare, ea, filosofia, nu este imanentă în sensul kantian al cuvântului. Tocmai de aceea însă, ea lasă în afară încă multe chestiuni, anume, de ce ceea ce se arată faptic este așa și nu altfel ș.a.m.d.”¹⁰.

În alt context, Schopenhauer scrie: „Probabil niciun alt sistem filosofic nu e atât de simplu și alcătuit din așa puține elemente ca al meu”; „în alte sisteme filosofice consecvența este astfel condusă încât propoziția este urmată de propoziție... Propozițiile mele, dimpotrivă, nu se bazează pe șiruri de concluzii, ci nemijlocit pe însăși lumea intuită, iar consecvența strictă prezentă în sistemul meu, ca și în oricare altul nu este de regulă una dobândită pe simpla cale logică”...¹¹

El se opune pozitivismului timpului său, păstrându-se pe linia tradițiilor teoretice ale filosofiei germane. „Prin metafizică – scrie el – înțeleg orice așa-zisă cunoștință, care depășește posibilitatea experienței, adică depășește natura sau modul în care lucrurile ne apar, pentru a da explicație asupra a ceea ce determină natura într-un sens sau altul, sau vorbind popular, asupra a ceea ce stă în dosul naturii și o face posibilă”¹². Vrea o metafizică concretă, care să sesizeze rădăcinile existenței și resturile ei intime. Acest concret nu ni-l va putea dărui niciodată construcția rațională, dar ni-l va putea oferi intuiția, nu una transcendentă sau supranaturală, ci aceea obișnuită, îndată ce vom ști și s-o îndreptăm spre taina „lucrului în sine”.

Faptul că la Schopenhauer, cercetarea metafizică propriu-zisă este precedată de un important capitol despre teoria cunoașterii ne arată că acesta urma cu strictețe calea filosofiei kantiene.

Prima parte a operei sale de căpătâi, „Lumea ca voință și reprezentare”, se ocupă de problemele cunoașterii. Aceasta este și partea cel mai puțin originală din toată filosofia lui Schopenhauer.

Originalității sale îi rămânea să descopere calea care să ne conducă la esența realității. „Există o diferență, spune Schopenhauer, între metoda lui Kant și aceea pe care o urmez. Kant pleacă de la cunoștința mediată și rațională, eu însă plec de la cunoștința nemijlocită și intuitivă. El este ca acela care măsoară înălțimea unui turn după umbra sa, iar eu îl măsoar direct după el însuși”¹³

Schopenhauer crede, de altfel ca și Kant, că funcțiile rațiunii se măsoară numai la o simplă sistematizare, la organizarea cunoștințelor, fără a crea nimic. Ideile rațiunii noastre nu sunt nici creatoare și nici nu pot pătrunde dincolo de aparențe. „Rațiunea este de natură feminină, ea nu poate da nimic decât după ce

¹⁰ A. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, I, în: *Sämtliche Werke* II, Bd. I, Frankfurt a. M. Suhrkamp, Epiphilosophie, 1986, p. 821.

¹¹ A. Schopenhauer, *Parerga und Paralpomena*, I: *Fragmente zur Geschichte der Philosophie: 14 Einige Bemerkungen über meine eigene Philosophie*, în: *Sämthiche Werke*, IV (1989), p. 162, 163.

¹² A. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, II, în: *Sämtliche Werke*, II, Aufl., 1989, p. 212.

¹³ Ion Petrovici, Schopenhauer, *Monografie istorică – filosofică*, reed. București, 1997, Ed. Euroson \$Book, p. 75.

a primit. Ea însăși nu are nimic în afară de modurile de raționament lipsite de orice substanță”¹⁴. El consideră, însă, că prin intuiție noi putem avea o imagine inedită a lucrului în sine, dar nu printr-o intuiție mistică, ci printr-una perfect normală. Aici apare una din inovațiile cele mai însemnate pe care le-a adus acest filosof în ceea ce privește metodologia filosofică. Din moment ce lucrul în sine poate fi cunoștința – rezultat al unei intuiții normale – înseamnă că baza cunoașterii metafizice nu poate fi alta decât experiența. Astfel, se pune oarecum capăt opiniei înrădăcinate, potrivit căreia metafizica, speculând asupra absolutului și transcendentului, nu se poate constitui pe intuiții empirice.

Este inedită modalitatea în care Schopenhauer gândește rostul metafizicii: „Datoria metafizicii nu este deloc de a trece pe deasupra experienței în care constă lumea, ci dimpotrivă, de a ajunge să înțeleagă pe deplin experiența, dat fiind că aceasta, exterioară sau interioară, este, fără îndoială, izvorul principal de cunoaștere”¹⁵. Din moment ce metafizica pune problema existenței în ceea ce are mai adânc, nu se poate rezolva această problemă decât pe cale empirică și intuiția este aceea prin care putem prinde imediat, nemijlocit, realitatea; numai prin intuiție căpătăm o cunoștință deplină, superioară aceleia pe care putea-o dobândi cu aparatul nostru logic: „Intuiția nu este numai izvorul oricărei cunoașteri; ea este însăși cunoștința adevărată, singura care-și merită numele”¹⁶.

3. Prin aceasta, Schopenhauer este precursorul cel mai autorizat al lui Bergson – filosof francez contemporan, care a clădit intuiționismul. Însă Bergson, mai radical decât Schopenhauer în opera de curățare a intuiției de orice aliaj intelectual, ne introduce, până la urmă, în regiuni atât de străine de acelea în care funcționează intuiția obișnuită, încât s-ar putea spune că ne aduce cel puțin în vecinătatea viziunii mistice.

Schopenhauer nu numai că nu obosește să arate că „intuiția este sursă primară a oricărei evidențe” și că „nu există adevăr absolut decât în raport nemijlocit sau mijlocit cu intuiția... iar conceptele care conduc în cele din urmă la intuiții se aseamănă cu acele poteci din pădure care se pierd fără a avea vreo ieșire”¹⁷, dar merge atât de departe cu valorificarea intuiției, încât va susține că oriunde există o intuiție clară a adevărului, este complet inutil orice adaos de demonstrații și legitimări raționale.

Cu alte cuvinte, adevărul nu poate fi dobândit pe cale rațională, prin demonstrații științifice, el poate fi dat nemijlocit prin intuiție.

Prin aceasta, el se declară cumva un adversar al raționalismului modern, care susține că omul, prin rațiune, poate să cunoască atât lumea sensibilă, cât și pe cea suprasensibilă; inclusiv Dumnezeu poate fi cognoscibil prin intermediul rațiunii.

După Schopenhauer, cunoașterea lucrului în sine nu se poate săvârși prin rațiune. El nu are încredere în aparatul logic.

¹⁴ *Ibidem*, p. 28-29.

¹⁵ *Ibidem*, p. 30-31.

¹⁶ *Ibidem*, p. 32.

¹⁷ *Ibidem*, p. 33.

De altfel, toată filosofia sa este construită tocmai pe ideea că lucrul în sine poate fi intuit, întrucât, după el, deducția rațională nu poate coborî în adânc. Bergson, care și el își bazează filosofia pe intuiție, susține ca realitate primordială din care totul derivă, ceva asemănător, *elanul vital* – poate alt nume pentru voință – și susține că acesta nu există în spațiu, nu-i nici supus determinismului, fiind de o spontaneitate absolută, dar își dă seama că nu-l poate scoate și din timp. Altfel, n-ar mai însemna o realitate intuitivă, iar Bergson atribuie elanului vital, ca notă absolut esențială, curgerea în durată pură, ba chiar proclamă că timpul este „*stafa*” însăși a existenței.

Fără îndoială că Bergson pornește de la metafizica schopenhaueriană bazată deopotrivă pe voința și intuiție. Intuiția este singurul izvor al cunoștințelor adevărate. Inteligența nici nu creează intuițiile, nici nu le poate depăși prin ea însăși, ci numai le sistematizează, adică are un rol secundar.

În mod analog, Bergson consideră că *omul nu pătrunde viața, conștiința, libertatea, durată pură* prin inteligență ci prin *intuiție*¹⁸.

Este evident că cei doi gânditori se înrudesesc în ceea ce privește hipostazierea intuiției, numai că fiecare înțelege altceva prin intuiție și se raportează diferit la ea.

Schopenhauer – deși este considerat un *apostol al pesimismului* – crede că absolutul poate fi cunoscut. Totul este să știm să găsim adevărata cale pentru a-l descoperi. În acest sens, filosoful german ne lasă să înțelegem: dacă vrem să ajungem la cunoașterea realității în sine, despuiată de straiul multicolor al aparențelor, va trebui să apelăm la intuiție. „*Adevărata cunoștință, cunoștința directă este numai intuiție, percepție proaspătă și nouă*”.

Așa cum va susține Bergson¹⁹ mai târziu, după Schopenhauer, omul, pe lângă intuirea directă a datelor imediate ale propriei sale conștiințe, mai poate avea și intuiția esenței sale lăuntrice a altor ființe, transpunându-se în inima realității lor.

Înțelegem, astfel, că intuiția este, în viziunea ambilor gânditori, procedeul prin care pătrundem atât esența din noi, cât și esența universală.

BIBLIOGRAFIE

1. Bergson H., (1999), „*Evoluția creatoare*”, Iași, Ed. Institutul European.
2. Bergson H., (1992) „*Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*”, Iași, Ed. Institutul European.
3. Hübscher A., (1961), *Von Hegel zu Heidegger*, Stuttgart, Reclam Jun.
4. Malter R., Schopenhauer Arthur, (1991), *Transzendentalphilosophie und Metaphysik de Willens*, Stuttgart-Bad Constantt: Frommann-Holzboog.
5. Petrovici I., Schopenhauer Arthur, (1997), *Monografie istorică – filosofică*, reed. București, Ed. Euroson \$Book.
6. Schopenhauer Arthur, (1986), *Die Welt als Wille und Vorstellung, I*, în: *Sämtliche Werke*, Bd. I, Frankfurt a. M., Suhrkamp.

¹⁸ H., Bergson, „*Evoluția creatoare*”, Iași, Ed. Institutul European, 1999.

¹⁹ H., Bergson, „*Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*”, Iași, Ed. Institutul European, 1992.

7. Schopenhauer, Arthur, (1989), *Parerga und Paralpomena, I*: Fragmente zur Geschichte der Philosophie: 14 Einige Bemerkungen über meine eigene Philosophie, în: Sämthiche Werke, IV.

8. Schopenhauer Arthur, (2008), *Lumea ca voință și reprezentare*, traducere de Alex Boboc, Cluj-Napoca, Ed. Grinta.